

УДК [340.132.2:343.2](4)

В.В. КОРНІЄНКО, канд. юрид. наук, Харківський національний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ЄС: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: кримінальне право ЄС, боротьба зі злочинністю в ЄС

На початку XXI століття значною мірою зросла активність євроінтеграційних процесів в Україні. Одним із головних напрямів співробітництва України з ЄС є досягнення консенсусу в питаннях щодо боротьби з тероризмом, радикалізмом, екстремізмом, насильством, незаконною торгівлею зброєю, наркотичними речовинами. Спільні зусилля, спрямовані на боротьбу з цими суспільно небезпечними явищами поступово знаходили прояв у таких нормативних актах, як План дій «Україна – Європейський Союз» [1], Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво [2], План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки [3], Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму [4] та інших. Ефективна подальша співпраця України та ЄС в означеній сфері можлива лише за умови урахування особливостей і тенденцій розвитку кримінального права ЄС.

Окреслені обставини актуалізують проблематику, що розглядається. Об'єктом дослідження виступає поліційна та судова співпраця країн ЄС в кримінальних справах, а предметом – особливості кримінального права ЄС.

З'ясування особливостей структури кримінального права ЄС, а також окремих питань його застосування, завдань і компетенції органів, що застосовують кримінально-

правові норми є метою роботи. Новизною статті є авторське бачення особливостей виникнення і розвитку кримінального права ЄС.

Коло питань, які лежать у даній площині, розглядається і в навчально-методичній літературі (наприклад, підручники С.Ю. Кашкіна, А.О. Четверикова, П.А. Калініченко «Право Європейського союзу», О. Вітвіцької та Г. Горнига «Право Європейського союзу», Татама Алана «Право Європейського союзу», «Європейське право» за ред. Л.М. Ентина) і на монографічному рівні (слід віддати належне монографії О.Ю. Шостко «Протидія організованій злочинності в європейських країнах») та в інших літературних джерелах.

Необхідно зазначити, що боротьба зі злочинністю, без сумніву, повинна здійснюватися на підставі відповідних правових норм, у зв'язку з цим, перш за все, слід звернути увагу на систему норм, що спрямовані на впорядкування суспільних відносин у цій сфері.

Сутність і специфіку кримінально-правових норм неможливо зрозуміти обмежившись лише розглядом окремо взятих нормативних документів, котрі знаходяться у межах кримінальної юстиції. Глибинні принципи кримінально-правового впливу на суспільні відносини стануть зрозумілими виключно за умови дослідження фундаментальних джерел права Європейського Союзу та хронології їх прийняття. До таких джерел можна віднести, зокрема, Маастрихтські угоди 1992 року. Вищезазначені угоди визначили два основних напрями євроінтеграційних процесів, котрі прийнято називати «стовпами» або «опорами» співробітництва [5]. Перший з цих напрямів – це співпраця в економічній сфері, а також сферах сільськогосподарської та регіональної політики. «Другою опорою» є співробітництво щодо зовнішньої політики і політики безпеки. Слід зазначити, що відносини, які відносять до сфери правового впливу «першої опори», повною мірою лежать у рамках юрисдикції Європейського Союзу в той час, коли зовнішня політика і політика безпеки належать до предмету регулювання міжнародно-правових

норм. Тобто, відносини між певними суб'єктами, що виникають у сфері зовнішньої політики і політики безпеки, регулюються шляхом укладання міжнародно-правових угод між державами, які є членами Європейського Союзу.

Співробітництво Європейських країн щодо протидії злочинності можна розподілити на два основні етапи – до і після заснування Європейського Союзу.

На першому етапі простежується лише зародження правил взаємодії європейських країн у галузі внутрішніх справ і правосуддя.

Так, протягом певного часу (від початку співпраці європейських країн на основі угоди про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі, Римської угоди 1957 р. про створення ЕЄС, угоди про заснування Європейського Співтовариства із атомної енергії і до 1975 року) співробітництво у галузі кримінальної юстиції взагалі не передбачалося. Перші кроки у цьому напрямку було зроблено створенням міжнародної урядової групи ТРЕВІ (TREVI گروه – «міжнародний тероризм, радикалізм, екстремізм, насильство»).

Функції та завдання урядової групи ТРЕВІ полягали у наступних напрямках діяльності: боротьба з тероризмом; прикордонний контроль; регулювання імміграційних потоків; протидія нелегальному транспортуванню і торгівлі наркотиками.

Наступним суттєвим кроком у сфері внутрішніх справ стало підписання Шенгенської угоди між Бельгією, Люксембургом, Німеччиною та Францією. Шенгенською угодою передбачалося поступове скасування контролю на внутрішніх кордонах держав, які входили до ЕЄС. Крім того, у 1986 році засновано Спеціальну робочу групу з імміграції (Ad Hoc Immigration Group), яка займалася питаннями координації дій щодо надання політичного притулку.

Другий етап співробітництва у галузі внутрішніх справ і правосуддя розпочинається заснуванням Європейського Союзу.

Після підписання в 1992 році Маастрихтського Установчого договору співпраця єв-

ропейських держав у кримінально-правовій галузі перейшла на якісно новий рівень. Відтоді згаданим нормативним документом співпраця у галузі внутрішніх справ і правосуддя визначається окремим IV розділом, який носив назву «Положення про співробітництво поліцій і судових органів у кримінально-правовій сфері» [6, с.200].

У 1997 році відбулися найбільш масштабні зміни – було підписано Амстердамський договір і тим самим створено «третю опору співробітництва» [5]. Відтоді країни Європейського Союзу розпочали активно взаємодіяти у напрямі судової і поліцейської діяльності щодо протидії злочинності, оскільки у договорі визначались шляхи її реалізації [5; 6, с.200].

Наступний крок спільної роботи держав Європейського Союзу – оформлення рішень Віденського, Тамперського та Брюссельського самітів (відповідно у 1998, 1999 і 2001 роках). Результатом цих самітів стало остаточне визначення та нормативне закріплення функцій і завдань Європейського Союзу у боротьбі з найбільш небезпечними злочинами, тобто, організованою злочинністю, міжнародним тероризмом, торгівлею людьми, злочинами проти дітей, незаконною торгівлею зброєю, незаконним обігом наркотиків, корупцією, шахрайством та деякими іншими суспільно небезпечними діяннями [6, с.200–201].

У 2001 році окрім Брюссельського саміту відбулося укладення Ніццького договору, яким передбачалось створення окремої організації «Євроюст» (Eurojust), одним із головних завдань якої стала допомога європейським державам у розкритті та розслідуванні злочинів. До складу Євроюсту ввійшли працівники слідчих та прокурорських органів і підрозділів [6, с.201]. Таким чином, можна констатувати розширення змісту нормативного підґрунтя, яке належить до «третьої опори співробітництва».

Якщо звернутися до положень Договору про Європейський Союз, то можна пересвідчитися у тому, що «третья опора співробітництва» оформилася у тексті його консолідова-

ної версії станом на 01.01.2005 року буквально як «Положення про поліційну та судову співпрацю в кримінальних справах» [7].

Серед найголовніших положень Договору про Європейський Союз, що стосуються поліційної та судової співпраці, доцільно виокремити такі:

– основними напрямками співробітництва поліцейських та судових органів є:

1) ближча співпраця поліційних, митних та інших компетентних органів держав-членів ЄС, безпосередню чи через Європейську поліційну службу (Європол);

2) ближча співпраця судових та інших компетентних органів держав-членів ЄС, зокрема через Європейський підрозділ судової співпраці (Євроюст);

3) зближення, в разі потреби, норм кримінального права держав-членів ЄС (це положення Договору про Європейський Союз конкретизовано, зазначене зближення зводиться до поступового ухвалювання заходів, що запроваджують мінімальні норми визначення складу злочину та покарань у сферах організованої злочинності, тероризму та незаконної торгівлі наркотиками);

– взаємодія поліцейських органів полягає у виконанні таких спільних дій:

1) оперативна співпраця компетентних органів, зокрема поліційних, митних та інших спеціалізованих правоохоронних служб держав-членів ЄС у сфері запобігання, виявлення та розслідування кримінальних злочинів;

2) збирання, зберігання, опрацювання, аналіз інформації та обмін, із залученням Європолу, дотичною інформацією правоохоронних органів, зокрема про звіти щодо підозрілих фінансових трансакцій, з урахуванням належних положень про захист особових даних;

3) співпраця та спільні ініціативи стосовно навчання персоналу, обміну зв'язковими службовцями та фахівцями, користування обладнанням та криміналістичними дослідженнями;

4) спільне оцінювання окремих технік розслідування, призначених виявляти серйозні

форми організованої злочинності;

– взаємодія європейських органів правосуддя полягає у виконанні таких спільних дій:

1) полегшення та пришвидшення співпраці компетентних міністерств та судових чи еквівалентних органів держав-членів ЄС стосовно провадження і виконання рішень, зокрема, коли це доцільно, через Євроюст;

2) полегшення екстрадиції між державами-членами ЄС;

3) забезпечення згідності норм, застосовуваних у державах-членах ЄС, коли це потрібно, щоб удосконалити таку співпрацю;

4) запобігання конфліктам юрисдикцій держав-членів ЄС тощо;

– посилену співпрацю в будь-якому напрямі поліційної та судової співпраці належить спрямовувати на пришвидшене перетворення Європейського Союзу на простір свободи, безпеки та справедливості, водночас шануючи повноваження Європейської Спільноти [7].

Однак, беручи до уваги наведені положення, не слід забувати й про те, що вирішення питань про чинність тих чи інших кримінально-правових норм залишається прерогативою кожної окремої держави, а встановлення нових норм здійснюється виключно у відповідності із правилами міжнародного публічного права (тобто шляхом укладання відповідних угод, конвенцій тощо) [5].

Також перелічені положення Договору про Європейський Союз не звільняють держав-членів ЄС від виконання обов'язків щодо підтримання правопорядку і охорони внутрішньої безпеки, які повинні виконуватися поліцейськими та іншими правоохоронними органами кожної окремо взятої європейської країни.

У європейському праві досі не існує єдиної узгодженої системи норм кримінального права, але група провідних європейських фахівців задіяна у створенні належного нормативного акта. Наразі ведеться робота щодо підготовки Європейського Кримінального

кодексу (Corpus Juris), але такі проекти на теперішній час не реалізовані [5], оскільки навіть абстрактні уявлення щодо встановлення єдиної для всіх держав Європейського Союзу системи норм кримінального права тягнуть за собою велику кількість проблемних питань, на які досить складно дати однозначні відповіді.

У зв'язку з відсутністю кодифікованого кримінального закону у Європі кваліфікація злочинних діянь здійснюється за допомогою трьохелементної кримінально-правової норми. Конвенції та договори Європейського Союзу містять гіпотезу, а диспозиція і санкція передбачена у національному кримінальному законі [5].

Поряд із питаннями, які вже порушувалися, існує питання не менш важливе для розуміння суті співробітництва держав Європейського Союзу у кримінально-правовій сфері. Мова йде про процедури розробки і встановлення кримінально-правових норм, котрі є чинними на всій території Європейського Союзу.

Відповідно до ключових нормативно-правових договорів Європейського Союзу всі без винятку джерела європейського права розробляються та приймаються у чітко визначеному порядку. Повноваження щодо розробки та прийняття нормативних актів мають такі організації, як Європарламент, Рада Європейського Союзу та Єврокомісія. Після прийняття відповідні нормативні акти набувають силу закону у всіх країнах ЄС. Якщо мова йде про договори та конвенції, які лежать у площині міжнародного публічного права (зокрема договори і конвенції змістом котрих є норми кримінального або кримінально-процесуального права), то вони набирають чинності лише з моменту проходження процедури ратифікації у кожній конкретній державі [5].

Незважаючи на відсутність чітко кодифікованого кримінально правового законодавства Європейського Союзу, органам кримінальної юстиції об'єднаної Європи вдається не лише успішно вести боротьбу з усіма про-

явами злочинності, але й досягати зниження кількісних і якісних показників, враховуючи наявність єдиного простору, не обмеженого жодними кордонами.

Європейські правоохоронні органи (Євроюст, Європол та інші) здійснюють боротьбу зі злочинністю на підставі цілої низки нормативних актів. Нормативну базу, якою у своїй діяльності керуються Євроюст, Європол, органи правосуддя, складають: Договір про Європейський Союз, Конвенція «Про взаємну правову допомогу в кримінальних справах між державами членами Європейського Союзу», Конвенція «Про передачу засуджених осіб», Конвенція Ради Європи «Про запобігання тероризму», Європейська конвенція з відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів, Рамкове рішення Ради «Про європейський ордер на арешт», Рамкове рішення Ради «Про виконання в Європейському Союзі рішень про заморожування майна або доказів», Рамкове рішення Ради «Про статус потерпілих у кримінальному процесі». Також існує низка директив та програм, на кшталт Директиви Європейського парламенту та Ради «Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму», програми «Запобігання і боротьба зі злочинністю», програми «Кримінальна юстиція» тощо.

Таким чином, кримінальне право ЄС існує у рамках «третьої опори співробітництва», воно представлене численними конвенціями і договорами, які містять гіпотезу, а диспозиція і санкція передбачені у національному кримінальному законі. Єдиного кодифікованого акта поки що не існує. Між тим, ефективність своєї діяльності довели такі органи, як Європол, Євроюст та інші.

ЛІТЕРАТУРА

1. План дій «Україна – ЄС» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_693.
2. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне спів-

робітництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_954.

3. План дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_956.

4. Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.

[cgi?nreg=994_774](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_774).

5. Зарождение европейской уголовно-правовой нормы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1116145&subID=100073964,100073965#text>.

6. Європейський Союз : підручник / В. І. Абрамов, О. Ф. Деменко, О. П. Демчук та ін. – К. : НАОУ, 2006. – 400 с.

7. Угода про Європейський Союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=994_029.

Корнієнко В. В. Особливості кримінального права ЄС: теоретико-правовий аспект / В. В. Корнієнко // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 496–500 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11kvvtra.pdf>

Науковий пошук спрямовано на з'ясування як особливостей структури кримінального права ЄС в цілому, так і окремих його елементів, зокрема – норми кримінального права. Також увага акцентується на деяких питаннях застосування права у сфері кримінальної юстиції та завданнях й компетенції правоохоронних і судових органів ЄС.

Korniyenko V.V. Особенности уголовного права ЕС: теоретико-правовой аспект

Научный поиск направлен на выяснение особенностей как структуры уголовного права ЕС в целом, так и отдельных его элементов, в частности – нормы уголовного права. Также внимание акцентируется на некоторых вопросах применения права в сфере уголовной юстиции, а также заданиях и компетенции правоохранительных и судебных органов ЕС.

Korniyenko V.V. Peculiarities of Criminal Law in EU: Theoretical and Legal Aspect

Scientific search is directed on elucidation of peculiarities of both structure of criminal law in EU in the whole and its separate elements, particularly – the norm of criminal law. Special attention is paid to some problems of implementing law in the sphere of criminal justice and also to tasks and authorities of law enforcement and court agencies in EU.